

סקירת ספרות

מחקרים אמפיריים בתחומים שונים – החל בחקר התפתחות המוח, גנטיקה רפואית, ביולוגיה אבולוציונית, פסיכולוגיה רב-תרבותית ועד טרנסקסואליות – לצד מורשת אבולוציונית, מובילים כולם לאותה מסקנה: קיימים הבדלים פסיכולוגיים בין גברים לנשים. הבדלים אלה משפיעים על נושאים בכל תחומי החיים, שכן מבחינה פסיכולוגית לנשים וגברים קיימות גישות שונות לחיים המבוססות על ליבה משותפת של הטבע האנושי. באופן כללי, המילים "גבר" ו"אישה" מעוררות דימויים שונים, הן כאלה הקשורים למבנה הגוף והן לסגנון ההתנהגות ולמבנה האישיות. בהקשר זה יש להבחין בין המושג **מין** (sex) אשר מבחין בין בני אדם על בסיס ביולוגי ופיזיולוגי, לבין המושג **מגדר** (gender) אשר מבחין בין גברים לנשים על סמך קריטריונים חברתיים, פסיכולוגיים ותרבותיים (מלאך-פינס, 1997).

שני מושגים אלה יכולים להיות מטעים שכן שניהם מתארים את המאפיינים הבסיסיים ביותר של בני האדם. במשך עשורים, פסיכולוגים שעסקו בתחום ניצלו את ההזדמנות לכתוב על מין ועל מגדר כשתי מילים נרדפות המלמדות על הבדלים משמעותיים בין המינים. אולם, במשך השנים התבהר ההבדל ופסיכולוגים רבים זיקקו מחדש את כתיבתם ונאבקו כדי לבטא כראוי את ההפרדה בין הבדל ביולוגי להבדל התנהגותי. ככלל, הבדלים אנטומיים בין המינים ברורים לעין ואילו הבדלים מגדריים אשר מובחנים כדפוסי התנהגות המבדילים את הגברים מהנשים, על כן קשה להבין את משמעות ההבדלים ביניהם. אחת הסיבות לכך היא העובדה שהתנהגותם של בני שני המינים מוכתבת על ידי אינטראקציה בין משתנים ביולוגיים ומשתנים חברתיים רבים. המשקל היחסי של משתנים אלו תלוי בהתנהגות הפרט המסוים, בתנאי סביבתו והשפעות התרבות שבה הוא חי (Pryzgod & Chrisler, 2000; מלאך-פינס, 1997: 21). התנהגות זו לרוב מונעת מסטריאוטיפים מיניים אשר משפיעים על בני האדם באפיון בני שני המינים וכן על הפרט עצמו בנטייה שלו להתאים את עצמו להתנהגות המוסכמת בחברה.

"סטריאוטיפים מגדריים הם תבניות חשיבה שגורות, נוקשות וכוללניות המייחסות לגבר או לאישה אפיונים, תכונות אישיות והתנהגויות טיפוסיות בשל מינם הביולוגי, מבלי לבחון אותם מול מציאות פרטית כלשהי" (צוטט אצל מלאך-פינס, 1998: 93). בגלל תפיסות אלה בני אדם נוטים לשייך לבני שני המינים תכונות המאפיינות את קבוצת הגברים לעומת אלה המאפיינות את קבוצת הנשים. מנגד, ועיקר דיונונו בפרק זה, תפיסות אלה לרוב משפיעות גם על האדם הבודד מאחר וסטריאוטיפים אלה מכתיבים לאדם את הציפיות שלו מעצמו ומזולתו. ציפיות אלה מובילות אותו בסופו של יום לאימוץ בפועל של מאפיינים והתנהגויות ההולמות את ההסכמה המוגדרת בסביבה שבה הוא חי. על פי מחקרם של Skrypnek & Snyder (1982), תהליכים המספקים אישור התנהגותי לציפיות הזולת, מעצבים את הסטריאוטיפים המיניים ומולידים את ההתנהגויות המצופות.

ביטוי להבניית התמונה הסטריאוטיפית אשר יכולה להשפיע על הערך העצמי של הפרט, בין אם הוא זכר ובין אם היא נקבה, ניתן לראות בספרי לימוד ובספרות הילדים. מחקרים רבים מצביעים על תכונות הנתפשות כמאפיינות גברים לעומת תכונות המאפיינות נשים. בספרי הלימוד וכן בספרות ילדים, כלומר כבר מגיל מאוד צעיר, מתוארים הגברים כגיבורים, אמיצים, חכמים, חזקים, מצליחנים, דבקים במטרה וכריזמטיים. לעומתם, הנשים מתוארות כחלשות, תלותיות, כנועות, בכיניות, וותרניות ובלתי יציבות. תיאורים אלה יוצרים אצל הקוראים תגובה אוטומטית לאותו טיפוס מתואר ומחזקים תפיסות סטריאוטיפיות כוללניות על קבוצות של נשים ושל גברים. זהו תהליך סוציאלי שבו משפיעה החברה, הסביבה, המסורת והתקשורת על הפרט הצעיר בעיצוב זהותו והבנתו את ההתנהגויות המותרות לו

והתפקידים שיידרש למלא בחייו (אברהמי-עינת, 1989). ראיית הנשים את העולם היא מרוכזת יותר באדם, אמפטית יותר, רגשית יותר וקשורה יותר לאנשים, ואילו הגברים רואים עצמם כיחידים בצמרת ובעלי דימוי היררכי יותר להתבלט ולשלוט (פישרמן, 2002: 278). בהקשר זה גם התפיסה העצמית של הפרט מונעת מן ההסכמה הקוגניטיבית-חברתית ועל כן הערך העצמי של הגברים יהיה שונה מן הערך העצמי של נשים כקבוצה מינית כוללת.

Josephs, Tafarodi & Markus (1992) משווים במאמרם מחקרים שונים העוסקים בהבדל שבין גברים לנשים מבחינת התבנית לעיצוב התפיסה העצמית. בין המסקנות שהם העלו נטען כי גברים, בניגוד לנשים, נוטים להפיק יותר רגשות של הערכה עצמית בשל הישגים אינדיבידואליים. גברים רואים בעצמם כבעלי יכולות ייחודיות בתחומים רבים לכן הדימוי העצמי ותחושת הביטחון העצמי שלהם גבוהה הרבה יותר. לעומת זאת, הערכה עצמית גבוהה אצל נשים אינה בהכרח מדגישה את ייחודיותה ולכן הביטחון העצמי שלהן נמוך יותר. כמו כן, הם מצאו כי נשים בולטות יותר בייחוס ההדדי ובתלותן בקשרים עם אחרים, לעומת גברים אשר מייחסים חשיבות גדולה יותר לאינדיבידואליזציה אשר מעצבת את התפיסה העצמית וערך העצמי שלהם. לטענתם נשים נוטות יותר לתפיסה קולקטיביסטית, מורכבת או מחוברת יותר של השפעה על הדימוי עצמי. בהתאם לכך ליחסים שלהן עם אנשים אחרים יש יסודות מכריעים בעיצוב התפיסה העצמית שלהן. הגברים, לעומת זאת, מפתחים תפיסה יותר אינדיבידואליסטית, עצמאית או אוטונומית יותר של העצמי. לכן, לאחרים יש פחות מקום והם אף נבדלים מעיצוב הביטחון העצמי של הגבר (שם). דברים אלה מאמתת גם מלאך-פינס (1998) וטוענת כי הבנות רואות עצמן מוכשרות יותר בשטח החברתי ואילו הבנים תופסים את עצמם כחזקים, בעלי כוח ויכולת שליטה. אולם היא מבחינה בין תקופות בגרות שונות ומסבירה כי הביטחון העצמי והערכה עצמית של בנים ובנות דומים לאורך כל תקופת הילדות המאוחרת. השינוי מגיע בעיקר בתקופה שבה קיימת הכרעה משמעותית יותר על עתידם כמו תקופת האוניברסיטה, שבה המוטיבציה של בנות להישגים גבוהה יותר לעומת בנים אולם הדימוי העצמי שלהם להצלחה הוא נמוך יותר משל בנים אשר בטוחים בדרכם להצלחה (שם).

תיאורטיקנים שונים של החלטות והישגים הכירו בביטחון היכולת של האדם להצליח ובציפיות להצלחתו כיסודות מכריעים של הבחירה של הפרט לבטוח ביכולתו או לאו. ישנן סיבות תיאורטיות המסבירות כי הסוציאליזציה של תפקידים מגדריים מובילה את הנשים להיות פחות בטוחות ביכולות שלהן מאשר גברים. כך למשל, העובדה הסטריאוטיפית של נשים אשר מוכשרות פחות מגברים בשילוב עם הסוציאליזציה של תפקוד-מגדרי, עשוי להוביל נשים להיות בטוחות פחות ביכולות האינטלקטואליות הכלליות שלהן בניגוד לבנים. כתוצאה מכך, לבנות יש ציפיות נמוכות יותר להצלחה בפעילות אקדמית או מקצועית, או לחילופין, לבנות יש ציפיה לעבוד קשה יותר כדי להשיג הצלחה בפעילויות אלה לעומת בנים. אחת מן האמונות המגדריות, שנגזרו מאמונות סטריאוטיפיות ידועות, היא כי בנות לרוב נרתעות מלבחור תחומי לימוד או עבודות מקצוע תובעניות מדי (Eccles, 1987). פישרמן מסביר במאמרו גם כן כי ממד השליטה העצמית בקרב בנים הינה גבוהה באופן מובהק מזה של הבנות. ממד זה מתייחס לתפיסת הפרט את עצמו כמסוגל לשלוט בעצמו גם במצבי לחץ ורוגז. בנים נוטים להיות בעלי שליטה עצמית, מאופקים, נמנעים לרוב